

Верховний
Суд

«Виконання зобов'язань у практиці Касаційного цивільного суду»

11 червня 2021 року

Верховний
Суд

Загальні умови виконання зобов'язання

Постанова ВС КЦС від 23 травня 2018 року у справі № 537/4905/15-ц
(провадження № 61-11408св18)

Як свідчить тлумачення статті 526 ЦК України цивільне законодавство містить загальні умови виконання зобов'язання, що полягають у його виконанні належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Це правило є універсальним і підлягає застосуванню як до виконання договірних, так і недоговірних зобов'язань. Недотримання умов виконання призводить до порушення зобов'язання.

Принципи в сфері виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС ОП КЦС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

Згідно з пунктом 6 статті 3 ЦК України загальними засадами цивільного законодавства є, зокрема, справедливість, добросовісність та розумність.

Тлумачення як статті 3 ЦК України загалом, так і пункту 6 статті 3 ЦК України, свідчить, що загальні засади (принципи) цивільного права мають фундаментальний характер й інші джерела правового регулювання, в першу чергу, акти цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад.

Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є по своїй суті нормами прямої дії.

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС ОП КЦС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

Усталеним як в цивілістичній доктрині, так і судовій практиці під принципами виконання зобов'язань розуміються загальні засади згідно яких здійснюється виконання зобов'язання.

Як правило виокремлюється декілька принципів виконання зобов'язань, серед яких:

належне виконання зобов'язання;
реальне виконання зобов'язання;
справедливість добросовісність та розумність (частина третя статті 509 ЦК України).

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС ОП КЦС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

Принцип належного виконання полягає в тому, що виконання має бути проведене:

- належними сторонами;
- щодо належного предмету;
- у належний спосіб;
- у належний строк (термін);
- у належному місці.

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС ОП КЦС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

По своїй суті зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є досить специфічним зобов'язанням, оскільки не на всіх етапах свого існування характеризується визначеністю змісту, а саме щодо способу та розміру компенсації. Джерелом визначеності змісту обов'язку особи, що завдала моральної шкоди, може бути:

- (1) договір особи, що завдала моральної шкоди, з потерпілим, в якому сторони домовилися зокрема, про розмір, спосіб, строки компенсації моральної шкоди;
- (2) у випадку, якщо не досягли домовленості, то рішення суду в якому визначається спосіб та розмір компенсації моральної шкоди.

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС ОП КЦС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

У справі, що переглядається, з урахуванням встановлених судами обставин, підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди між сторонами є факт її завдання відповідачу, а рішенням Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 12 березня 2014 року у справі № 180/149/14-ц конкретизовано її розмір (97 450,00 грн) та визначено спосіб компенсації (грошові кошти).

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС ОП КЦС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

з урахуванням того, що належним виконанням зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є сплата боржником 97 450,00 грн, рішення суду, на підставі якого визначено розмір і спосіб компенсації моральної шкоди на користь ОСОБА_1, не скасовано й не змінено, тому Об'єднана палата вважає, що між сторонами у справі не виникло кондикційне зобов'язання (адже підстава не відпала і кошти сплачувалися з наявністю правової підстави).

Тобто, відсутні умови, які необхідні для виникнення кондикційного зобов'язання. Оскільки кондикційне зобов'язання між сторонами не виникло, то підстави для застосування до відносин сторін норм глави 83 ЦК України відсутні.

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС ОП КЦС від 01 березня 2021 року у справі №
180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18)

У справі, що переглядається, з урахуванням того, що рішенням Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 12 березня 2014 року у справі № 180/149/14-ц конкретизовано розмір компенсації моральної шкоди (97 450,00 грн) та визначено спосіб її компенсації (грошові кошти), то боржник в зобов'язанні про компенсацію моральної шкоди мав сплатити на користь кредитора (відповідача) саме 97 450,00 грн.

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 26.05.2021 у справі № 540/544/18

Аналіз частини третьої статті 762 ЦК України дозволяє стверджувати, що договором найму або законом може бути встановлено періодичний перегляд, зміну (індексацію) розміру плати за користування майном. Це правило розраховано на те щоб на майбутнє можна було змінювати або навіть забезпечити автоматичну зміну розміру плати за користування. Зокрема, сторони в договорі найму можуть встановити, що: розмір плати за користування за кожний наступний місяць визначається шляхом коригування розміру плати за попередній місяць на індекс інфляції за поточний місяць; плата за користування підлягає індексації. Індексація проводиться наймачем шляхом множення розміру орендної плати, визначеного в пункті 3 договору, на коефіцієнт індексації, що розраховується як добуток індексів інфляції за 12 календарних місяців, що передують місяцю, в якому виплачується плата за користування.

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 26.05.2021 у справі № 540/544/18

У договорі оренди землі сторони передбачили, що:
нормативна грошова оцінка земельної ділянки становить 39 824,54 грн (пункт 5 договору);
орендна плата вноситься орендарем у формі та розмірі 637,19 грн на рік в грошовій формі - 100 грн, в натуральній продукції - на 450,00 грн., відробіткової - 87,00 грн (пункт 9 договору);
обчислення розміру орендної плати за землю здійснюється з урахуванням індексів інфляції (пункт 10 договору);

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 26.05.2021 у справі № 540/544/18

тлумачення умов договору оренди свідчить, що сторони не пов'язали автоматичну зміну розміру орендної плати залежно від збільшення нормативної грошової оцінки земельної ділянки та відповідні зміни до договору не вносилися. А тому підстави враховувати збільшення нормативної грошової оцінки земельної ділянки для визначення боргу з орендної плати за 2015 рік відсутні;

у пункті 10 договору оренди сторони домовилися про те, що обчислення розміру орендної плати за землю здійснюється з урахуванням індексів інфляції. Тому з урахування принципу належного виконання зобов'язання орендар був зобов'язаний сплатити орендодавцеві орендну плату за 2015 рік з індексом інфляції, як про це домовилися сторони в договорі;

Належне виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 26.05.2021 у справі № 540/544/18

аналіз умов договору оренди свідчить, що сторони не передбачали в договорі оренди правил обчислення орендної плати з індексом інфляції. Позивач наполягає на тому, що орендна плата за 2015 рік становить 637,19 грн * 3.711 (сукупний індекс інфляції з 20 жовтня 2005 року (дата реєстрації договору) по 01 грудня 2015 року (дата виконання зобов'язання) = 2 364,83 грн. Натомість відповідач вважає, що відповідно до умов договору орендар не був зобов'язаний самостійно змінювати розмір орендної плати;

оскільки сторони не передбачили в договорі оренди, що при обчисленні розміру орендної плати враховується сукупний індекс інфляції з 2005 року, то з урахуванням принципів цивільного права, зокрема, добросовісності, справедливості та розумності і тлумачення умов договору оренди, зокрема, пункту 10 та 11 (періоду внесення орендної плати), на користь його дійсності, чинності та виконуваності, колегія суддів вважає, що коефіцієнт інфляції має обчислюватися для орендної плати за 2015 рік як добуток індексів інфляції з березня 2015 року по листопад 2015 року та складає 1,3109. А тому розмір орендної плати за 2015 рік, який підлягає стягненню з відповідача складає 835,29 грн;

Виконання зобов'язання, яке виникло

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 14 листопада 2018 року у справі №
757/58385/16-ц (провадження № 61-17601свп18)

Між оператором державних лотерей та гравцем виникають цивільні відносини. По своїй суті такі відносини є договірними. Специфічність договірних відносин, що існують між оператором державних лотерей та гравцем полягає в тому, що їх правове регулювання відбувається спеціальними нормами Закону України «Про державні лотереї в Україні», умовами проведення державних лотерей. Грошове зобов'язання здійснити виплату призу державної лотереї виникає за сукупності таких умов: пред'явлення гравцем лотерейного білета; проведення оператором державних лотерей або уповноваженою ним особою експертизи лотерейного білета; відсутність визнання оператором державної лотереї білету не виграшним. Відсутність умов необхідних для виплату призу державної лотереї свідчить, що грошове зобов'язання по виплаті призу між гравцем та оператором державної лотереї не виникло.

Верховний
Суд

Виконання зобов'язання належними сторонами

Постанова ВС КЦС від 25 березня 2020 року у справі № 756/1381/17-ц
(провадження № 61-30637св18)

Виконавець повинен надати послугу особисто (частина перша статті 902 ЦК України)
У випадках, встановлених договором, виконавець має право покласти виконання договору про надання послуг на іншу особу, залишаючись відповідальним в повному обсязі перед замовником за порушення договору (частина друга статті 902 ЦК України)
Тлумачення статті 902 ЦК України свідчить, що за загальним правилом виконавець в договорі про надання послуг має надати послугу особисто. Проте не виключається, що сторони в договорі про надання послуг встановлять право виконавця покласти виконання договору про надання послуг на іншу особу, але виконавець залишається відповідальним в повному обсязі перед замовником за порушення договору. При покладенні на іншу особу виконання договору про надання послуг не відбувається виникнення обов'язку в іншій особі. Зрозуміло, що покладення виконання на іншу особу не робить її стороною в зобов'язанні, яке виникло на підставі договору про надання послуг, та не створює для неї жодних прав і обов'язків. По своїй суті дії іншої особи з виконання договору про надання послуг є діями самого виконавця. При цьому виконавець залишається стороною зобов'язання, яке виникло на підставі договору про надання послуг.

Верховний
Суд

Виконання зобов'язання належними сторонами

Постанова ВС КЦС від 25 березня 2020 року у справі № 756/1381/17-ц
(провадження № 61-30637св18)

У пункті 4.1.17. договору № 38 про участь у витратах на утримання території котеджного комплексу «Італійський квартал» від 23 лютого 2016 року передбачено, що управляюча організація зобов'язується здійснювати заходи, спрямовані на забезпечення безпеки на території котеджного комплексу, збереження майна, що знаходиться на території котеджного комплексу, за винятком, особистого майна власника, що знаходиться на території земельної ділянки власника його котеджі. Організувати цілодобову охорону і здійснення режиму пропуску та проїзду на територію котеджного комплексу.

Апеляційний суд здійснив тлумачення пункту 4.1.17. договору № 38 про участь у витратах на утримання території котеджного комплексу «Італійський квартал» від 23 лютого 2016 року у сукупності із іншими умовами договору, зокрема пунктом 2.2., у якому зокрема вказано, що управляюча організація зобов'язується надавати власнику послуги із забезпечення охорони території котеджного комплексу. Крім того у пункті 1.8. договору передбачено, що під терміном «послуги» розуміються послуги, що надаються управляючою організацією власникам власними силами та/або із залучення третіх осіб відповідно до пункту 2.2. договору.

Верховний
Суд

Виконання зобов'язання належними сторонами

Постанова ВС КЦС від 23 січня 2019 року у справі № 757/46709/16-ц
(провадження № 61-8253св18)

Тлумачення положень статті 527 ЦК України свідчить, що кредитору дозволяється не приймати самостійно виконання зобов'язання у разі його переадресування, під яким розуміється уповноваження кредитором іншої особи на прийняття виконання від боржника, якщо така можливість передбачена договором, актом цивільного законодавства або ж впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Уповноважена кредитором особа приймає виконання (тобто вчиняє фактичні дії, зокрема щодо прийняття майна) без заміни кредитора, і всі правові наслідки настають для кредитора. Під уповноваженою особою слід розуміти будь-яку особу, яка має повноваження від кредитора на прийняття виконання обов'язку боржником або іншою особою. Такі повноваження можуть бути визначені, зокрема: у договорі між кредитором уповноваженою особою; у договорі між боржником та кредитором; кредитором у виданій ним довіреності.

Верховний
Суд

Виконання зобов'язання належними сторонами

Постанова ВС КЦС від 23 січня 2019 року у справі № 757/46709/16-ц
(провадження № 61-8253св18)

Аналіз пунктів 2.1.1. та 2.1.2. договору про обслуговування іпотечних кредитів № 49 від 22 серпня 2014 року, в контексті статті 527 ЦК України, свідчить про домовленість його сторін щодо визначення уповноваженої особи для прийняття виконання. Тому сплата позивачем платежу 13 травня 2016 року у сумі 231 192,54 грн ПАТ «Банк Михайлівський», як уповноважена особа в розумінні статті 527 ЦК України, зобов'язане було перерахувати вказану суму на рахунок Державної іпотечної установи.

За таких обставин, встановивши, що позивач належним чином виконав зобов'язання за договором про іпотечний кредит, суди зробили правильний висновок про задоволення позову.

Строк (термін) виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова КЦС ВС від 17.04.2019 у справі № 519/654/17

Тлумачення абзацу другої частини п'ятої статті 261 та абзацу другої частини першої статті 1049 ЦК України свідчить, що у разі якщо строк повернення позики визначений моментом пред'явлення вимоги, то позику потрібно повернути протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги і перебіг позовної давності в такому випадку починається після спливу тридцяти днів.

Строк (термін) виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 10 січня 2019 року у справі № 320/4274/16-ц
(провадження № 61-25696св18)

Тлумачення частини другої статті 530, пункту 3 частини першої статті 1006 ЦК України дозволяє зробити висновок, що у разі відсутності домовленості між повіреним та довірительом про встановлення строку (терміну) передачі одержаного у зв'язку з виконанням доручення, така передача має відбуватися негайно. При цьому для довірителя не потрібно пред'являти вимогу про передачу одержаного у зв'язку з виконанням доручення, оскільки пункт 3 частини першої статті 1006 ЦК України є виключенням, що допускається частиною другою статті 530 ЦК України.

Верховний
Суд

Дострокове виконання зобов'язання

Постанова ВС КЦС від 23 січня 2019 року у справі № 757/46709/16-ц
(провадження № 61-8253св18)

За загальним правилом, передбаченим у статті 531 ЦК України, виконання обов'язку достроково є правом боржника, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Як наслідок, виконання обов'язку боржником достроково є належним виконанням, якщо заборона не зумовлена договором, актами цивільного законодавства, сутністю зобов'язання або звичаями ділового обороту. При цьому в договорі між боржником та кредитором може бути встановлена процедура здійснення права на дострокове виконання.

Верховний
Суд

Дострокове виконання зобов'язання

Постанова ВС КЦС від 23 січня 2019 року у справі № 757/46709/16-ц
(провадження № 61-8253св18)

Оскільки ПАТ «Банк Михайлівський», як уповноважена особа, що діяла від імені кредитора - Державної іпотечної установи, не повернуло дострокове виконання здійснене 13 травня 2016 року згідно пункту 4.5. договору про іпотечний кредит № 09/І-2014, а тому вважається, що кредитор прийняв дострокове виконанн

—
Верховний
Суд

Валютне застереження

Постанова ВС КЦС від 15 квітня 2021 року у справі № 369/3441/16-ц
(провадження № 61-12336св20)

Тлумачення частини другої статті 524 та частини другої статті 533 ЦК України дозволяє зробити висновок, що сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті. Таким чином, ЦК України надає сторонам договору можливість встановити «валютне застереження» у вигляді грошового еквівалента в іноземній валюті при укладенні договору.

При цьому грошовий еквівалент в іноземній валюті буде виступати складовим елементом ціни в договорі.

За загальним правилом при наявності «валютного застереження», тобто визначення грошового еквіваленту в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом. Інші правила визначення суми платежу можуть встановлюватися, зважаючи на прямий припис в частині другій статті 533 ЦК України, тільки договором, законом чи іншими нормативно-правовими актами.

Виконання зобов'язань з множинністю осіб

Верховний
Суд

Постанова КЦС ВС від 17.04.2019 у справі № 519/654/17

Системний аналіз статей 540 та 541 ЦК дозволяє зробити висновок, що при існуванні множинності осіб у зобов'язанні виникають часткове зобов'язання. Тому кредитор у частковому зобов'язанні має право вимагати виконання, а кожний із боржників повинен виконати свій обов'язок у рівній частці. Натомість солідарне зобов'язання виникає у випадках, встановлених договором або законом, зокрема, у разі неподільності предмета зобов'язання.

Виконання зобов'язань з множинністю осіб

Верховний
Суд

Постанова КЦС ВС від 17.04.2019 у справі № 519/654/17

Як свідчить аналіз судових рішень в них відсутнє посилання на будь-яку норму закону, що передбачала б виникнення солідарного зобов'язання в такому випадку. Також немає вказівки й на пункт договору позики, який встановлює виникнення солідарного зобов'язання.

Таким чином, оскільки на підставі договору позики від 15 липня 2011 року виникло зобов'язання із множинністю осіб, то таке зобов'язання є частковим і кожний із боржників повинен виконати обов'язок у рівній частці.

Верховний
Суд

Виконання зобов'язання внесенням боргу в депозит нотаріуса, нотаріальної контори

Постанова ВС ОП КЦС від 09 грудня 2019 року у справі № 709/1089/17
(провадження № 61-12745сво18)

Відповідно до вимог статті 537 ЦК України боржник має право виконати свій обов'язок шляхом внесення належних із нього кредиторів грошей або цінних паперів у депозит нотаріуса в разі: відсутності кредитора або уповноваженої ним особи у місці виконання зобов'язання; ухилення кредитора або уповноваженої ним особи від прийняття виконання або в разі іншого прострочення з їхнього боку; відсутності представника недієздатного кредитора. Внесення належних із боржника кредиторів грошей або цінних паперів у депозит нотаріуса на підставі статті 537 ЦК України є правом, а не обов'язком боржника. А тому, не скориставшись своїм правом щодо внесення орендної плати на депозит нотаріуса, ТОВ «Силікат-1» не може вважатись таким, що порушило зобов'язання, а отже, несплата орендної плати у разі відсутності даних про орендодавця і не внесення грошових коштів у депозит не може тлумачитись як систематична несплата орендної плати і бути підставою для розірвання такого правочину.

Підтвердження виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВП ВС від 08 вересня 2020 року у справі № 916/667/18
(провадження № 12-145гс19)

Положення договору про те, що сторона договору отримала належні їй платежі до підписання договору, свідчить про те, що сторони домовилися вважати сплату коштів, здійснену раніше за відсутності правових підстав, виконанням укладеного договору стороною, яка за цим договором мала сплатити гроші. Велика Палата звертає увагу, що включення в договір купівлі-продажу положення про одержання однією стороною від іншої грошових коштів, у тому числі до підписання договору, є звичайною діловою практикою, зокрема при укладенні договорів фізичними особами, і така практика не суперечила закону в правовідносинах, щодо яких виник спір.

Підтвердження виконання зобов'язання

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 19 грудня 2018 року у справі № 544/174/17
(провадження № 61-21724св18)

Згідно частини другої статті 545 ЦК України якщо боржник видав кредиторowi борговий документ, кредитор, приймаючи виконання зобов'язання, повинен повернути його боржникові. У разі неможливості повернення боргового документа кредитор повинен вказати про це в розписці, яку він видає. Тобто кредитор має виконати свій обов'язок з повернення боргового документа, або видачі розписки при неможливості повернення боргового документа під час прийняття виконання.

Зміст розписки

Верховний Суд Постанова ВС КЦС від 19 грудня 2018 року у справі № 544/174/17
(провадження № 61-21724св18)

Зміст розписки про одержання виконання у статті 545 ЦК України не встановлений, але, для забезпечення визначеності у відносинах суб'єктів логічним видається вказувати в ній, зокрема:

підставу виникнення зобов'язання (наприклад, номер та дату укладення договору);
ім'я (найменування) кредитора та боржника;
суб'єктів, які здійснили виконання (боржник або інша особа) та які прийняли виконання (кредитор або уповноважена ним особа);
зміст зобов'язання (наприклад, сплата грошових коштів);
дату або момент виконання зобов'язання; місце виконання зобов'язання; обсяг виконання (повний або частковий); місце знаходження (проживання) кредитора та боржника, дату і місце складення розписки.

Презумпція належності виконання обов'язку боржником

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 19 грудня 2018 року у справі № 544/174/17
(провадження № 61-21724св18)

У частині 3 статті 545 ЦК України передбачено презумпцію належності виконання обов'язку боржником, оскільки наявність боргового документа в боржника підтверджує виконання ним свого обов'язку. І навпаки, якщо борговий документ перебуває у кредитора, то це свідчить про неналежне виконання або невиконання боржником його обов'язку.

Підтвердження виконання зобов'язання

Верховний Суд Постанова ВС КЦС від 19 грудня 2018 року у справі № 544/174/17
(провадження № 61-21724св18)

У контексті презумпції належності виконання обов'язку боржником потрібно акцентувати на декількох аспектах:

- (а) формулювання «наявність боргового документа у боржника» варто розуміти розширено, адже такий документ може перебувати в іншій особі, яка на підставі статті 528 ЦК України виконала зобов'язання;
- (б) вона є спростовною, якщо кредитор доведе протилежне. Тобто кредитор має можливість доказати той факт, що не зважаючи на «знаходження» в боржника (іншої особи) боргового документа, він не виконав свій обов'язок належно;
- (в) у частині третій статті 545 ЦК України регулюються як матеріальні, так і процесуальні відносини. Матеріальні втілюються в тому, що наявність боргового документа в боржника (іншої особи) свідчить про належність виконання зобов'язання. У свою чергу, процесуальні відносини проявляються в тому, що презумпція належності виконання розподіляє обов'язки з доказування обставин під час судового спору;
- (г) частина третя статті 545 ЦК України не охоплює всіх підстав підтвердження виконання зобов'язання, перерахованих у коментованій статті. Це пов'язано з тим, що і розписка про одержання виконання доводить належність виконання боржником обов'язків, особливо у тих випадках, за яких кредитору не передавався борговий документ. Тобто й наявність у боржника (іншої особи) розписки кредитора про одержання виконання підтверджує належність виконання боржником свого обов'язку.